

ВЕНЧУРНІ ФОНДИ ЯК СУБ'ЄКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ОГЛЯД ІСНУЮЧИХ ПРОБЛЕМ

Жорнокуй Юрій,

*доктор юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України,
zhornokuy.ym@gmail.com*

Анотація. Одним із найпоширеніших способів вирішення проблем отримання коштів для одержання результатів науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт є механізм венчурного інвестування. В Україні майже відсутня цілісна система венчурного інвестування, яка пропонує українським підприємцям перспективні форми взаємозв'язку з новими інноваційними підприємствами, діяльність яких спрямована на створення технологічних інновацій та розробок нової продукції, вони є більш мобільними та ефективними, порівняно з великими товариствами. Однак питання суб'єктного складу відносин, пов'язаних із залученням вільних коштів в ризикові інвестиційні проекти, та їх правового становища в Україні не вирішені до сьогодні.

Ключові слова: венчурне інвестування, венчурне підприємство, національна інноваційна система, інноваційна діяльність, інвестиційні проекти.

Abstract. One of the most common ways of solving the problems of obtaining funds for the results of research and development or technological works is the mechanism of venture investment. Ukraine lacks a holistic venture investment system that offers Ukrainian entrepreneurs perspective forms of interconnection with new innovative enterprises whose activities are aimed at creating technological innovations and developments of new products, they are more mobile and effective than large companies. However, the issue of the subject composition of relations involving the attraction of free funds in risky investment projects and their legal status in Ukraine have not been resolved to this day.

Keywords: venture investment, venture enterprise, national innovation system, innovative activity, investment projects.

Аналізуючи проект Стратегії інноваційного розвитку України на період до 2030 року [6], створений відповідно до розпорядження

Кабінету Міністрів України основними учасниками інноваційного процесу, які формують інноваційну екосистему є інвестори, які не беруть безпосередньої участі в операційній діяльності, але фінансують її за рахунок власних коштів чи здійснюють управління фондами, зокрема венчурні фонди, венчурні компанії, лізингові компанії, страхові компанії, інвестиційні фонди інших типів та бізнес-ангели.

Такий стан справ, у першу чергу, пов'язаний зі стрімким розвитком суспільних відносин, у тому числі у сфері інноваційних відносин, по-друге, неготовністю українських підприємств конкурувати з іноземними суб'єктами господарювання внаслідок недостатності власних фінансових активів, та, по-третє, з недосконалістю (хоча в прямому сенсі цього слова відсутністю системності) чинного законодавства України, яке б забезпечило сталий розвиток цієї сфери національної економіки, чітке визначення місця осіб, які беруть участь у розробці та реалізації інноваційних проектів у Національній інноваційній системі України та окреслення кола об'єктів, що можуть бути допущені до цивільного (господарського) обороту (первісно це стосується об'єктів, чий правовий режим не встановлений нормами законодавства нашої держави).

Розглянувши нормативно-правові положень щодо регулювання інноваційних відносин, які охоплюють діяльність венчурних фондів слід наголосити, що законодавець окреслює поняттям інноваційна інфраструктура, якою, відповідно до ст. 1 Закону України «Про інноваційну діяльність» [5] від 04.07.2002 року № 40-IV, є сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо). Аналогічний дискусійний підхід зроблено у запропонованому до розгляду законопроекті «Про венчурну діяльність в інноваційній сфері» [4] від 30.11.2007 року № 1082, де суб'єктами інфраструктури венчурної діяльності визнаються виключно юридичні особи (ст. 6). Тобто до інноваційної інфраструктури законодавець відносить юридичних осіб, що, на нашу думку є досить сумнівним (оскільки не враховується можливість участі як окремих суб'єктів, наприклад, фізичних осіб-підприємців).

Так, відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» інноваційний продукт є результатом виконання інноваційного проекту і науково-дослідною і (або) дослідно-конструкторською розробкою нової технології (в тому числі – інформаційної) чи продукції з виготовленням експериментального зразка чи дослідної партії і відповідає вимогам, закріпленим у ст. 14 цього Закону. Виходячи із наведеного варто вказати, що чинне законодавство України не містить заборон щодо здійснення такої діяльності фізичними особами, а отже й можливості виробництва ними інноваційного продукту.

Також зазначимо, що відповідно до ст. 5 Закону України «Про інноваційну діяльність» суб'єктами інноваційної діяльності можуть бути фізичні і (або) юридичні особи України, фізичні і (або) юридичні особи іноземних держав, особи без громадянства, об'єднання цих осіб, які провадять в Україні інноваційну діяльність і (або) залучають майнові та інтелектуальні цінності, вкладають власні чи запозичені кошти в реалізацію в Україні інноваційних проектів. Хоча у деякому ступені законодавець виправляється, роблячи спробу закріплення такої категорії як «суб'єкти венчурної діяльності» (ст. 7 проекту Закону України «Про венчурну діяльність в інноваційній сфері»), якими запропоновано розуміти юридичні особи незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, громадян України, іноземні юридичні особи і громадян, а також осіб без громадянства. Питання визнання фізичних осіб та фізичних осіб-підприємців суб'єктами інноваційної інфраструктури заслуговує на окрему увагу, у той час як невирішеність із організаційно-правовими формами юридичних осіб у сфері венчурного інвестування становить нагальне вивчення.

Метою венчурних фондів є забезпечення стабільності економічних інноваційних відносин, важливим фактором якої є зниження інвестиційних ризиків. Досягнення цієї мети стає можливим за рахунок диверсифікації розміщення інвестицій в різних сферах національної економіки. Для інвестування інноваційного проекту за кордоном зазвичай залучаються декілька фондів: один основний і кілька співінвесторів. Не досить часто мають місце випадки, коли один венчурний фонд інвестує весь проект. Диверсифікація також

забезпечується завдяки тому, що фондом одночасно фінансується декілька інноваційних проектів, в рамках яких обирається сценарій розвитку, що забезпечує мінімізацію ризиків за одночасного зростання вартості [2, с. 107]. Крім того, фонди фінансують інноваційні компанії на різних стадіях їх життєвого циклу [3, с. 24].

На думку Кабінету Міністрів України, у контексті обговорення Стратегії інноваційного розвитку України на період до 2030 року, проблеми учасників інноваційного процесу на етапі впровадження новачі шляхом створення спеціалізованого малого інноваційного підприємства – «стартапу» полягають, у тому числі, у: недостатньому розвитку венчурного фінансування в Україні та проблемах правового захисту іноземних інвесторів; відсутності або обмеженій ефективності інноваційної інфраструктури, яка має сприяти розвитку інноваційного підприємництва.

При цьому варто підкреслити, що незважаючи на те, що в Україні найважливішою стратегічною складовою державного управління неодноразово проголошувався курс на розвиток науки та науково-технічної сфери, в країні ще й досі відсутня чітко сконструйована інвестиційна політика, яка б мала за основу активне інвестування інноваційної діяльності. Венчурні фонди належать до важливих базових елементів загальної системи венчурного інвестування, однак їх діяльність в Україні є ще далекою від американського чи європейського зразків.

Аналіз питання правового регулювання діяльності венчурних фондів, дає змогу стверджувати, що на законодавчому рівні воно залишається недостатньо урегульованим, що й призводить до виникнення основних проблем у цій сфері, а для подальшої розбудови цілісної Національної інноваційної системи, законодавцю варто звернути на це увагу. Окреслимо найбільш вагомні проблеми, які виникли у даній галузі:

1. недостатня розробленість самої моделі організації та діяльності венчурних ІСІ, яка обумовлена системою існуючих нормативних актів, що регулюють процеси створення та діяльності венчурних корпоративних фондів, венчурних пайових фондів та компаній з управління активами ІСІ (далі – КУА ІСІ);

2. сповнені внутрішніх протиріч нормативно-правові акти у сфері регулювання діяльності ІСІ: положення одних актів суперечать нормативам інших, а загалом система нормування і регулювання діяльності з корпоративного інвестування неузгоджена за багатьма параметрами, передбаченими цивільним та господарським законодавством;

3. на недостатньому рівні у Законі України «Про інститути спільного інвестування» закріплено відповідальність КУА венчурного корпоративного інвестиційного фонду перед самим фондом. Законом не передбачено відповідальність КУА венчурного корпоративного фонду перед акціонерами такого фонду;

4. на недостатньому рівні у Законі України «Про інститути спільного інвестування» закріплено відповідальність КУА венчурного пайового інвестиційного фонду перед таким фондом та його учасниками;

5. відсутні визначення договору про управління активами ІСІ та його істотні умови, хоча вказана договірна конструкція є базовою у діяльності ІСІ;

6. на неналежному рівні врегульовано порядок здійснення державного контролю у сфері венчурного інвестування.

Детально дослідивши питання діяльності венчурних фондів як суб'єктів інвестиційного забезпечення в складі інноваційного процесу робимо наступні висновки:

1. Погоджуючись з позицією фахівців, діяльність яких спрямована на удосконалення законодавства в сфері інноваційної діяльності в Україні у контексті внесення змін до Закону України «Про інноваційну діяльність» у частині визначення понять, ознак, функцій та місця таких суб'єктів як бізнес-інкубатори, інноваційні центри, технопарки, індустриальні парки, технополіси в національній інноваційній системі [1, с. 41], пропонуємо також додати й чітку регламентацію на рівні цього Закону й визначення організаційно-правових форм таких суб'єктів. Якщо ж законодавець не визначиться із цим питанням, воно може викликати сумніви у суспільстві щодо можливості визнання неправосуб'єктних осіб суб'єктами інноваційної діяльності (про що нами вказувалося на прикладі ІТ кластера у м. Харкові).

2. Зазначимо, що юридична природа венчурного підприємства може виступати як юридична особа, яка здійснює венчурне підприємство, так і як об'єкт цивільно-правових відносин.

3. Діяльність венчурного підприємництва має свою специфіку, зазначимо, що такі суб'єкти можуть бути створені виключно у формі підприємницьких товариств, а їх організаційно-правовими формами мають визначатися акціонерні товариства або товариства з обмеженою відповідальністю.

Отже, висвітливо можливі позитивні дії, які потрібно робити у цій сфері: прийняття Закону України «Про венчурне інвестування інноваційної діяльності», внесення відповідних змін до суміжних законодавчих та нормативно-правових актів, державних програм і проєктів, розробка системи мотиваційних чинників для венчурних інвесторів, створення умов для забезпечення ліквідності наукоємних фірм, тобто можливість продажу їх акцій на фондовій біржі, використання державою спеціальних важелів регулювання інноваційної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ІНШИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз правового регулювання діяльності інноваційних структур, підтримки малого та середнього підприємництва в Україні (регіональний аспект): наукове видання / за ред. С. В. Глібка, Ю. Є. Агаманової, О. В. Черкасова. Харків: Право, 2018. 96 с.

2. Інноваційний розвиток світової економіки: інвестиційний аспект: монографія / О. А. Джусов, Н. П. Мешкота та ін. Донецьк: Юго Восток, 2009. 278 с.

3. Поручник А. М. Венчурний капітал: зарубіжний досвід та проблеми становлення в Україні: монографія / А. М. Поручник, Л. Л. Антонюк. Київ: КНЕУ, 2000. 172

4. Про венчурну діяльність в інноваційній сфері: проєкт Закону України від 30.11.2007 р. № 1082. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=1082&skl=7.

5. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/40-15>.

6. Про схвалення Стратегії інноваційного розвитку України на період до 2030 року: проєкт розпорядження Кабінету Міністрів України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2018/10/22/innovatsiyного-rozvitku-ukraini.pdf>.